VIOREL CĂPITANU

Obiecte din arta geto-dacă descoperite în dava de la Răcătău, jud. Bacău

Cercetările arheologice întreprinse în dava de la Răcătău, comuna Horgești, județul Bacău, identificată cu antica Tamasidava din *Geografia* lui Ptolemeu, au dat la iveală noi și importante descoperiri, unele încadrându-se perfect în ceea ce denumim artă geto-dacică. Avem de-a face cu imagini din iconografia strămoșilor noștri geto-daci, care conduc la cunoașterea nemijlocită a mitologiei geto-dacilor și în spațiul de la est de Carpați.

Între obiectele descoperite până în prezent în cetatea dacică de la Răcătău amintim: vasul de tip kantharos cu reprezentări în relief, în prim plan aflându-se "cavalerul erou"[1]; plăcuță din lut cu silen[2], un vas din lut în formă de butoi[3], o piesă din os cu reprezentări dyonisiace[4] și matrița cavalerului erou, descoperită recent în campania arheologică din anul 1993, piesă de-o valoare excepțională.

Vasul de tip kantharos (Fig. 1)

Este realizat din lut ars de culoare roșiatică și reprezintă un unicat în lumea dacică, iar prin motivistica sa în relief, din care se detașează imaginea cavalerului erou, această descoperire are o importanță deosebită, prin elementele pe care le aduce la îmbogățirea datelor privind panteonul și imagistica culturală geto-dacică.

De o parte și de alta a "cavalerului erou" sunt redate încă două figuri umane, una bărbătească "înaripată" iar cea de-a doua a femeii cu o mână întinsă în care ținea un vas cu ofrande. La bază, între cele două imagini se detașează chipul unui patruped (câine?). Torțile prezintă la partea superioară și lateral imagini și simboluri în relief. Leii adosați flanchează o roată care cu certitudine reprezintă discul solar.

Făcând o analiză strictă a fragmentului de la vasul întrebuințat pentru libații, cu detaliul păstrat, care cuprinde scena "cavalerului erou", se observă că aceasta este realizată în relief, destul de plat, cu personajele decupate prin

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

incizie fermă pe contur. Principala diferență între elementul uman și cel animalier este concretizată în maniera de tratare a suprafețelor: călărețul este compus din numeroase incizii, iar aspectul "fulgerat" al formei în sine este subliniat în paralelismul liniilor oblice, care sugerează pe rând: la nivelul capului – părul în neorânduială, în zona bustului – drapajul tunicii, iar de-a lungul picioarelor, textura veșmântului.

Prin contrast, calul este finisat prin suprafețele ample, lise, delimitate de curbe moi, care închid atât conturul în sine, cât și sugestia de încordare a mișcării.

Plăcuța cu silen (Fig.2)

Realizată din ceramică dacică fină, arsă, de culoare cenușie, redă cu fidelitate masca unui *silen*, care se înscrie în repertoriul decorativ de sorginte greacă, prin filiație romană. Simplificarea extremă a portretului, sublinierea elementelor de caracter, apropierea acestora de calitatea pur decorativă, golită de substanța informațională, sunt date care însoțesc un element uzitat frecvent, frizând manierismul.

Modul compozițional este conturul în formă de lacrimă, reprezentat întreg sau pe jumătate (longitudinal) și el ritmează plastic figura de cunună, la nivelul ochilor și urechilor alungite până la liniile șerpuite ale bărbiei și mustăților.

Piesa reprezintă, de asemenea, un unicat în lumea dacică, și la fel ca și vasul de tip kantharos cu "cavalerul erou", poate fi regăsit atât ca motiv de inspirație, cât și ca model de execuție în atelierele epocii elenistice târzii și romane[5]

Vasul ritual în formă de butoi (Fig. 3/a și b)

Este executat din lut ars de culoare neagră, pasta lustruită și fină. Acest vas, înglobează într-o singură formă: cal și călăreț, într-o simetrie biaxială a vasului în formă de butoi.

Bustul personajului uman se prelungește prin două brațe, peste mijlocul animalului, dar respectând proporția, care prin asimilare, transferă aceeași formă alternativ, când omului când calului, rezultând interesanta variantă de centaur.

Se remarcă detaliile, realizate fie prin incizie (într-un extrem de interesant portret), fie prin polizare pe lut încă nears, ceea ce crează diferența de

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

materialitate mat-lucios (părul personajului, harnaşament al calului, sublinierea braţului pe întreaga lor suprafaţă).

Foarte interesantă este deformarea minimă pe care a suferit-o vasul ca funcţionalitate, prin elementele decorative, care i-au fost aplicate: capul personajului uman păstrează integral forma de gură de ulcior, iar corpul se depărtează foarte puţin de proporţiile unui vas de libaţie. Se cuvine totuşi, să subliniem simplitatea detaliilor pentru ornament. Punctul de ac pentru ochi dă o mare expresivitate figurii umane.

Fără îndoială că ne aflăm în faţa unei descperiri cu semnificaţie culturală aparte. De remarcat că la acest tip de vas, tubul de scurgere se află în partea de jos, nu lateral ca la vasele de formă paralelipipedică cu protne de berbec sau boss, iar lichidul se scurgea în alt vas, care făcea corp comun cu vasul-butoi, dar care nu s-a păstrat; acesta fiind spart din vechime.

Se remarcă la acest vas un ornament realizat în tehnica lustruirii, şi care foarte schematic reprezintă, presupunem noi, frunze de viţă de vie, plasate de-o parte şi de-alta a călăreţului. Avem de-a face, deci, cu reprezentarea cultului lui Dyonisos într-o manieră originală, specifică geto-dacilor.

Obiecte de os cu reprezentări în relief (Fig. 4)

Piesa a fost descoperită într-o groapă cu mult material geto-dacic, ce se datează în secolul I î.d.H.

Pe cele trei faţete ale piesei se întâlnesc reprezentări dyonisiace.

Faţeta cea mai amplă este rezervată reprezentării zeului, respectiv lui Dyonisos, sub forma unui bărbat în deplinătatea formei sale fizice, învăluit într-un drapaj ce-i acoperă umerii, şi înconjurându-i mijocul, coboară, acoperind şi piciorul drept. Faldurile drapajului, ca şi piciorul stâng al personajului, mult ieşit în faţă, raportat la planul corpului, speculează muchiile fireşti ale osului în care s-a sculptat. Faţeta cea mai îngustă este prelucrată doar la nivelul capului personajului, restul corpului fiind tratat sub formă de coloană, într-o singură suprafaţă curbă, pe care se evidenţiază, uşor incizat, desenul sexului masculin.

Al doilea personaj este Hermes. Basorelieful, realizat pe os, exploatează cele trei faţete ale materialului brut pentru realizarea în triplă ipostază a zeităţii: expresie masculină, apoi hermafrodit şi în final, simbolizat de felină.

Faţeta a treia este delimitată lateral de grosimea reliefurilor de pe celelalte două suprafeţe alăturate, creând, din acest punct de vedere, senzaţia de coloane. Aceste pseudocoloane, alături de soclul pe care se află felina,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

întregesc desenul care sugerează o ambianţă de cult. Ca observaţie generală, se remarcă acoperirea, prin prelucrare, a întregii suprafeţe a materialului, de o manieră care să nu aglomereze compoziţia şi, în acelaşi timp, să scoată, în evidenţă elementul central al fiecărei suprafeţe (personaj întreg, portret sau animal mic).

Matriţa cavalerului trac (Fig. 5)

Piesa este de dimensiuni obişnuite: 6x6 cm, din argilă locală, de culoare cenuşie şi arsă în cuptor.

Scena cu eroul cavaler, şi divinitatea care primeşte omagiul, acoperă întreaga suprafaţă a medalionului, într-un cerc perlat. Întreaga scenă este redată cu multă acurateţe şi cu mare simţ artistic.

Avem de-a face cu imagini sacre, care conduc la cunoaşterea nemijlocită a religiei geto-dacilor, în cazul de faţă la reprezentarea personajului masculin în două ipostaze şi anume *în majestate*, aşezat pe tron, sau cea a cavalerului erou cu mâna ridicată în semn de salut şi cu hlamida-i fluturând la spate.

În personajul *în majestate*, din matriţa de la Răcătău, trebuie să vedem pe marele zeu, şezând pe tron, şi cu arma specifică la brâu *sica* şi capul acoperit cu căciula tipică geto-dacilor. Nu ne propunem aici să luăm în discuţie cele cinci descoperiri, ci ne vom opri la vasul de tip kantharos, care are mai multe imagini în relief. Această descoperire a stat în atenţia cercetătorilor români dar şi străini. Astfel, *Emil Condurachi*, referindu-se la imaginea călăreţului de pe vasul de la Răcătău, avea în vedere, în primul rând, teracotele de la Histria, aparţinând secolului III î.d.H., şi era convins că atelierele pontice din spaţiul geto-dacic au creat imaginea unei divinităţi, care era "jumătate barbare, jumătate greceşti", imagine care, cu timpul, a devenit populară printre traci şi geto-daci[6].

Mergând mai departe cu aprecierile asupra unor reliefuri de la Histria din secolul II î.d.H., care redau călăreţi, după autor, "acestea reprezintă călăreţul executat şi pe vasul de la Răcătău"[7]

Lucia Ţeposu-Marinescu, referindu-se la călăreţul de la Polovragi, fără să-l neglijeze şi pe cel de la Răcătău, vine cu precizarea că "în mediul getic a fost descoperită cea mai veche reprezentare de până acum a zeului cavaler" sau a "eroului cavaler" de tip "danubian", care datează din secolul I î.d.H.[8], şi, după părerea noastră nu greşeşte pentru că descoperirile ulterioare aveau să confirme acest punct de vedere.

Radu Florescu, analizând plăcuţa de la Polovragi[9], era convins că are de-a face cu "cea mai veche reprezentare a cavalerului trac"[10]

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

M. Alexandrescu-Vianu consideră că nu poate fi vorba de o atestare certă a cavalerului trac înainte de secolul I d. H.[11], ipoteză care se confirmă prin descoperirile ulterioare.

D. Tudor, cu mulţi ani în urmă, publică un relief de bronz, dintr-o localitate neprecizată din Dacia Inferioară, reprezentând un cavaler. Piesa este prezentată ca cea mai veche, din seria de reprezentări romane, ale unui vechi cult roman[12]. Acelaşi autor are meritul de a fi tratat exhaustiv cultul "cavalerilor danubieni", într-o lucrare de proporţii, în care a adunat, clasificat şi interpretat un vast şi dispersat material iconografic, ajungând la concluzia că avem de-a face cu un vechi cult local, care şi-a primit expresia iconografică în epoca romană [13], teză ce se confirmă întru totul prin descoperirile ulterioare.

Învăţatului german *Manfred Opperman* i-a atras atenţia ceramica geto-dacă cu decor în relief de la Răcătău[14], vasul cu călăreţul "îmbrăcat în zale şi înarmat cu spadă şi lance, galopând spre stânga", precum şi "fragmentele ceramice pe care apar: o divinitate feminină, iar pe un al treilea se află figura unui bărbat înaripat"[15]. Autorul precizează că "este posibil ca olarul să fi reprezentat, cu mijloacele rudimentare ale artei sale, o scenă mitologică, în care călăreţul, zeiţa şi geniul înaripat, să fi avut un anumit rol..."[16]

O contribuţie deosebită privind istoria religiei geto-dacică a adus-o în ultima vreme, cercetătorul ieşean *Silviu Sanie*[17], care ocupându-se şi de vasul de tip kantharos de la Răcătău, cu reprezentări umane îl plasează între descoperirile de excepţie ca "fiind un vas de cult cu imagini şi simboluri datând de la jumătatea secolului I şi începutul secolului II d.H., în măsura în care el a fost conceput, nu doar copiat, în dava de pe Siret, el are o importanţă deosebită prin elementele pe care le aduce la îmbogăţirea datelor privind panteonul şi imagistica culturală dacică"[18].

Nu ne propunem acum să reluăm analiza tuturor reprezentărilor cu cavalerul trac sau cea de pe vasul de Răcătău, pentru că între timp s-au descoperit alte noi piese aparţinând artei geto-dacice pe os, bronz şi lut, multe inedite, dar ţinem să precizăm că ultima piesă descoperită în campania din anul 1993, vine să întregească imaginea celor care au acordat atenţia cuvenită vasului de la Răcătău, că n-au greşit asupra interpretării lui, după cum corect a fost interpretat şi de către Hadrian Daicoviciu, care l-a considerat de la început ca vas autohton şi nu de import[19].

Noua piesă, matriţa *cavalerului erou*, vine în sprijinul celor care au declarat de la început originea locală a vasului de la Răcătău cu reprezentările în relief. Este vorba, aşa cum menţionam de la început, de o matriţă a cavalerului erou, care de data aceasta redă în negativ o scenă de-a dreptul senzaţională.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În stânga, ne apare cavalerul erou pe un cal tânăr, cu mâna ridicată în semn de omagiu, adus personajului care stă pe tron, el reprezentând divinitatea "supremă" *în majestate*, cu capul acoperit de căciulă tipic dacică și cu mâna ridicată în semn de binecuvântare asupra cavalerului erou.

Călărețul este redat în persoana unui tânăr cu fața rotundă, și capul descoperit și cu părul bogat, care-i atârnă pe spate, iar hlamida-i flutură-n vânt.

Din analiza atentă a celor două personaje care apar pe matrița de la Răcătău, se pare că această descoperire vine să confirme ipoteza lui *Radu Florescu* în legătură cu cavalerul de la Polovragi, considerându-l ca "cea mai veche reprezentare a cavalerului trac"[20], cu mențiunea că descoperirea noastră aduce o noutate demnă de luat în seamă. Avem de-a face, pentru prima dată, cu redarea pe o matriță a cavalerului erou și reprezentarea *in majestate* pe un tron a divinității supreme, care nu întâmplător poartă la brâu *sica*, sabia curbă specifică geto-dacilor.

Din punct de vedere artistic, piesa în sine este executată ireproșabil de către "artistul" epocii lui Decebal și confirmă ceea ce, cu aproape șapte decenii în urmă, marele nostru învățat *Vasile Pârvan* spunea în *Getica*: "Acest zeu cavaler, cunoscut sub numele neexact de eroul "thrac", e, de fapt, tot atât de mult elenic și iranian ca și daco-thracic"[21] În ce ne privește, considerăm că această descoperire, care reprezintă o piesă de excepție, va conduce la lămurirea multor ipoteze cu privire la originea "cavalerului trac" respectiv *dac*, cu atât mai mult cu cât piesa a fost descoperită într-o davă importantă din Dacia răsăriteană, pe râul Siret, menționat tocmai din vremea lui Herodot, drept *Thiarantos*. Obiectele prezentate aici se datează în secolele I î.d.H.-I d.H. (în epoca de apogeu a civilizației geto-dacice, care corespunde marilor regi: Burebista și Decebal).

Descoperirile arheologice cu semnificație culturală de la Răcătău, coroborate cu multe altele de acest fel din spațiul locuit de strămoșii noștri geto-daci, ne duc cu gândul la timpuri imemoriale privind creațiile artistice, care se leagă fără nici un fel de comentariu, de anumite datini și obiceiuri, rituri și ritualuri, de anumite momente însemnate din viața cotidiană, din cele mai vechi timpuri și până în prezent. Și când facem această afirmație, avem în vedere pe cercetătorul ieșean Eug. Agrigoroaie, care, referindu-se la "cavalerul trac", spunea clar:" Dar, în toate variantele, eroul salvator se instituie deja ca zeitate comparabilă modelelor antice. Această împrejurare deosebită ne ridică în lumea puțin cunoscută a "cavalerului trac", cu rădăcini în practicile și credințele ancestrale. Ca și "cavalerul trac", Moldoveanul pe cal solar e un Theos Heros – "Zeul Erou"

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fără îndoială că, cultul cavalerilor are rădăcini certe în lumea dacă anteromană așa după cum o dovedesc descoperirile arheologice. Acești cavaleri trebuiesc interpretați ca stăpâni peste ape, corăbieri și ostași (Dunărea era o arteră militară, dar de sorginte mitică străveche), zei ai pământului, ai vegetației, ai anotimpurilor, ai vieții și ai morții. Există apoi și un alt plan, al frăției mitice și simbolice, tot atât de productiv în folclorul românesc... Este foarte probabil ca însăși evoluția de la cavalerul traco-dac la cavalerii danubieni să treacă prin acest mit al fraternității inițiatice, al asocierii cu divinitatea feminină"[23]

În concluzie, descoperirile noastre de la Răcătău pot fi alăturate reprezentărilor sud și nord-dunărene, care apar pe diverse obiecte realizate pe lut ars, metale neferoase, bronz etc., dar cu specific local. Toate se datează în secolele I î.d.H. – I-II d.H.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Note

1. V. Căpitanu, *Obiecte cu semnificație culturală descoperite la Răcătău*, în "Carpica", XVIII-XIX, 1987, p. 71-91.
2. *Ibidem*, p. 74, fig. 4/1.
3. V. Căpitanu, *Objets à signification culturelle exceptionnelle découverts dans la dava de Răcătău*, în "Rélations Thraco-Illyro-Heléniques", p. 335-342, București, 1994.
4. V. Căpitanu, *Noi contribuții la cunoașterea civilizației geto-dacice în bazinul Siretului mijlociu. Dava de la Răcătău*, în "Carpica", XXIII/1, 1992, p. 145-146, fig. 43-44.
5. S. Sanie, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei*, Iași, 1981, p. 55-56.
6. E. Condurachi, în CNRS, nr. 593; *Mythologie gréco-romaine. Mythologies périphériques*, Paris, 1981, p. 67-68.
7. *Ibidem*, p. 68.
8. Floricel Marinescu, *Descoperiri arheologice în cetatea de la Polovragi*, în "Studii și materiale", Muzeul de Istorie Militară, 10, 1977, p. 30 ș.u.; L. Țeposu-Marinescu, în "Muzeul Național", VII, 1983, p. 75-81.
9. Ion Miclea, Radu Florescu, *Strămoșii românilor. Vestigii milenare de cultură și artă. Geto-dacii*, București, Editura Minerva, 1980, p. 45.
10. *Ibidem*, pl. 196-197.
11. M. Alexandrescu-Vianu, în SCIV, 31, 1982, p. 357.
12. D. Tudor, *Oltenia romană*, București, 1978, p. 359-414.
13. *Ibidem*, p. 365.
14. Manfred Opperman, *Tracii în arcul carpatic și Marea Egee*, București, 1988, p. 196-197.
15. *Ibidem*.
16. *Ibidem*.
17. S. Sanie, *op.cit.*, p. 56.
18. *Ibidem*, p. 54.
19. H. Daicoviciu, *Die Daker*, "Archäologie in Rumänien", 1980, p. 204, poz. 389.
20. I. Miclea, R. Florescu, *op.cit.*, p. 45.
21. V. Pârvan, *Getica*, București, 1927, p. 482.
22. Eug. Agrigoroaie, *Constelații*, 1981.
23. *Ibidem*.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Objets d'art géto-dace découverts à Răcătău, dép. de Bacău

On présente les plus importants objets artistique découverts jusqu'à présent à Răcătău, comme:

1. Le vase de type kantharos avec des représentations en relief, avec la divinité suprème "le chevalier héros"
2. Une petite plaque en céramique prévue d'un Silen en relief.
3. Le vase rituel en argile brulé en forme de tonneau.
4. Une pièce en os avec des représentation dionysiaques.
5. La matrice de chevalier héros.

De l'analyse de ces objets on résulte qu'ils puissent être l'approchés aux représentations du sud et du nord de Danube réalisées sur les diverses objets en argile, métaux neféreux, en bronze etc., mais avec une spécifique local.

Les pièces sont datées en Ier siècle a.n.è. - Ier siècle de n.è. et appartiennent à la civilisation géto-dace.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Lista figurilor

Fig. 1 – Răcătău. Vas kantharos (reconstituire M. Brudiu).
Fig. 2 – Răcătău. Cavalerul erou.
Fig. 3 – Răcătău. Plăcuţă cu Silen.
Fig. 4 – Răcătău. Vas-butoi de cult.
Fig. 5 – Răcătău. Vas-butoi văzut din faţă.
Fig. 6 – Răcătău. Vas-butoi văzut de sus.
Fig. 7 – Răcătău. Obiect de os cu reprezentări dionisiace.
Fig. 8 – Răcătău. Matriţa cavalerului erou.

Figures

Fig. 1 – Răcătău. Kantharos (reconstitution par M. Brudiu).
Fig. 2 – Răcătău. Le chevalier-hèros.
Fig. 3 – Răcătău. Petite plaque avec Silen.
Fig. 4 – Răcătău. Vase en forme de toune.
Fig. 5 – Răcătău. Vas-butoi văzut din faţă.
Fig. 6 – Răcătău. Piése en os avec des représentation dionysiaques.
Fig. 7 – Răcătău. Obiect de os cu reprezentări dionysiaques.
Fig. 8 – Răcătău. La matrice de chevalier-hèros.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

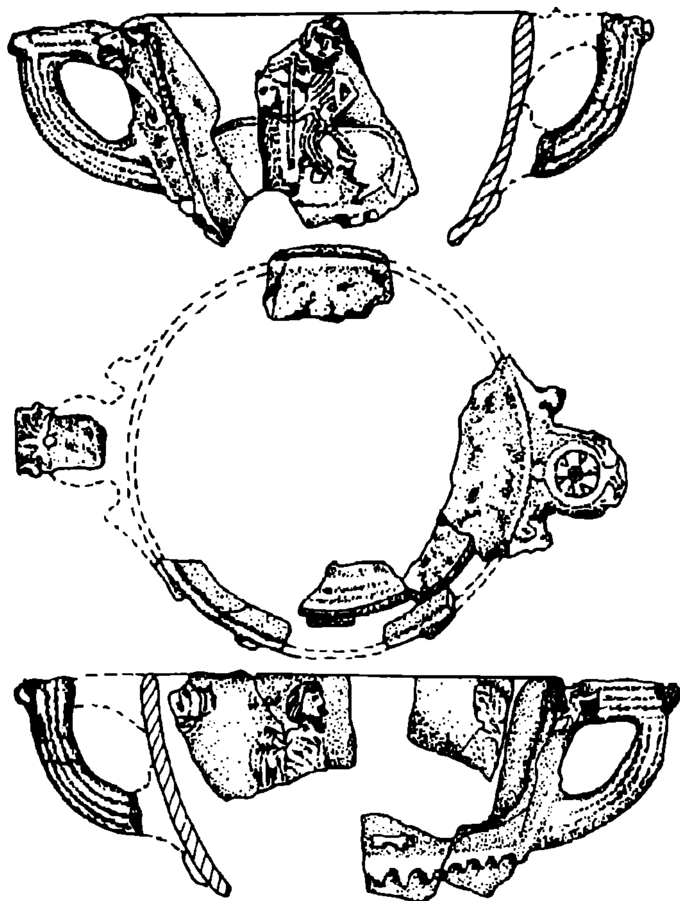

Fig. 1

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 2

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 3

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

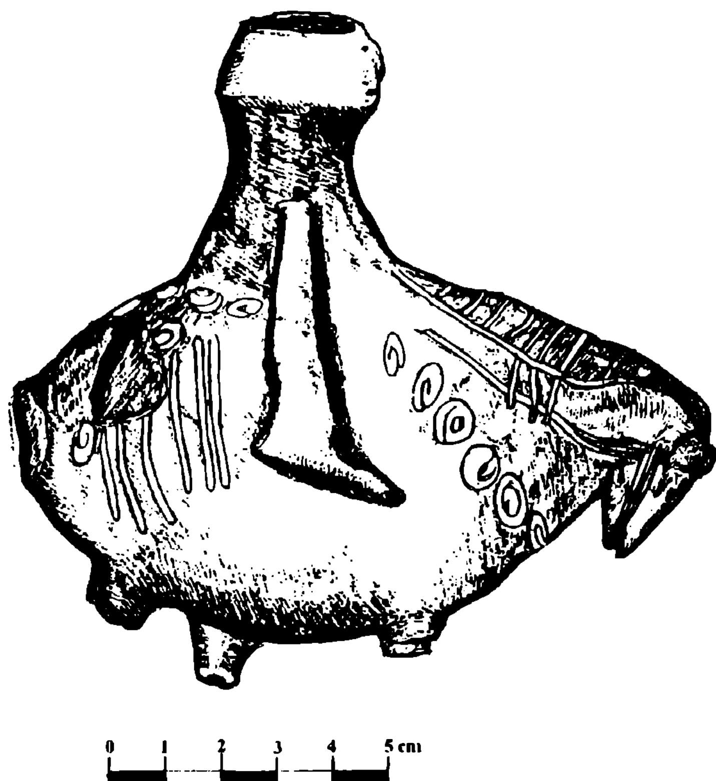
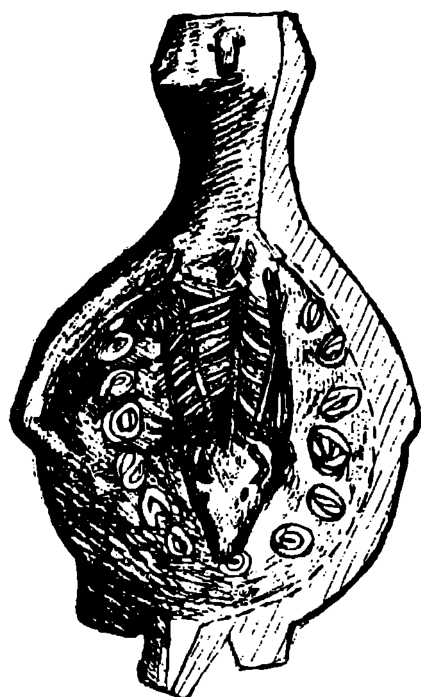

Fig. 4

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1

Fig. 5

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

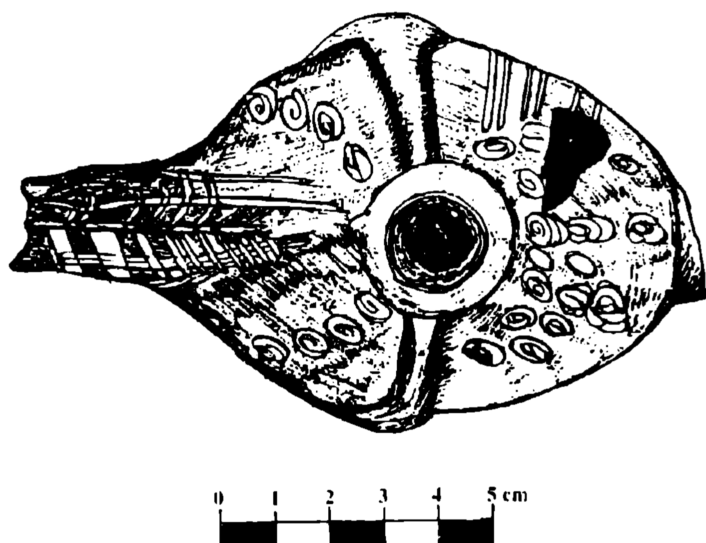

Fig. 6

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

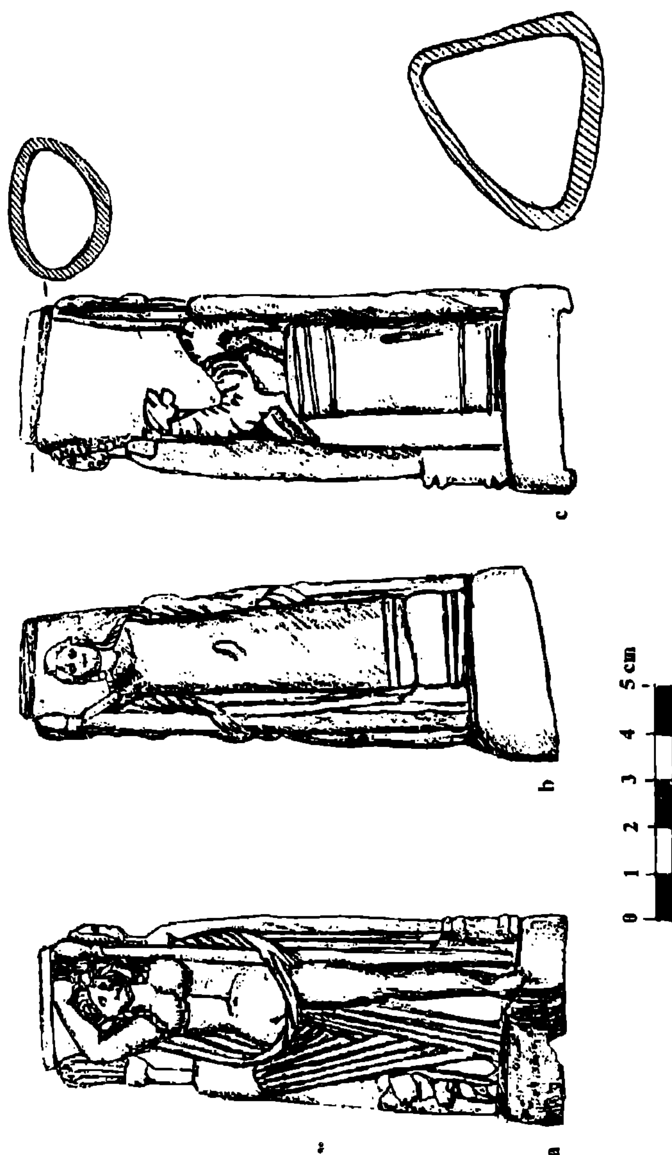

Fig. 7

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 8

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro